

Er staat niet wat er staat

In de serie 'De werkelijkheid verwoord'

6 september 2020

Voorgangers: Aline Barnhoorn en Hans Opschoor

Welkom

We beginnen een serie vieringen onder de titel: "De werkelijkheid verwoord". De viering van vandaag heeft als uitgangspunt een dichtregel van Nijhoff: "Lees maar, er staat niet wat er staat". We worden op een misschien verwarrend been gezet, maar tegelijk opent die regel het perspectief op iets anders, iets nieuws dat we ons nu misschien zelfs niet kunnen voorstellen maar dat geboren wordt uit woorden die we wel kennen. We mogen die VERwoorden.

Inleiding en gebed

Lees maar.. er staat niet wat er staat....

Martinus Nijhof schreef monumentale, religieuze taal.

Maar we weten ook dat hij zich op het eind steeds minder thuis voelde bij wat er in de kerk allemaal werd gepreekt en dat hij twijfelde aan God: is het niet allemaal een grote vergissing?

We kennen dit van meer grote woordkunstenaars: Willem Barnard had dat ook. Ik weet niet of het vooral protestantse dichters zijn die hieraan lijden. Want lijden is het.

Nijhofs taal is doorademd van bijbelse beelden en van eerbied. Het Heilige kijkt je aan vanuit al het wit tussen de regels. Maar de auteur wordt van binnen opgevreten door twijfel. Wat is dan geloven? Is dat het voor waar houden wat catechismussen ons leren, of is het eerder een ruimte die je betreedt?

We bidden eerst maar, met de monumentale woorden van Vondel die Nijhof hertaalde.

Wie is het die zo hoog gezeten
zo diep in 't grondeloze licht
van tijd nog eeuwigheid gemeten
bestaan kan, zonder tegenwicht?

Wie is het enig middelpunt
en d'oorprong van zo vele goeden
de ziel van alles wat gij kunt bevroën
of nimmermeer bevroeden?

Dat 's God! Oneindig, eeuwig wezen
van alle ding dat wezen heeft
vergeef het ons, als taal en teken
en als verbeelding 't ons begeeft
want ieder draagt zijn eigen naam

Behalve Gij, wie kan U noemen?
Onz' uitspraak, zwak en onbekwaam
kan zonder schennis U niet roemen.

Uzelf bekend en niemand nader
zijt Gij alleen dan wie Gij zijt
der eeuwigheden glans en ader
der glanzes glans, in eeuwigheid
Het zien van U zou perk en peil
van ons vermogen overschrijden
Daarom, laat ons voor ondoordrond'lijk
heil
met de engelen U de lofzang wijden:
Heilig, heilig, nog eens heilig
driemaal heilig, eer zij God!
Buiten God is 't nergens veilig
Heilig is het groot gebod
Zijn geheimenis zij bondig:
men aanbidde zijn bevel.
Dat men 't overal verkondig':
al wat God behaagt is wel!

Lezing 1: fragment uit Awater (M.Nijhof)

“Er staat niet wat er staat”. Het is een klein regeltje uit een heel lang gedicht van Nijhoff, Awater. Ik lees U een stukje uit het begin van dat lange gedicht voor – straks volgt er meer:

Wees hier aanwezig, allereerste geest,
die over wateren van aanvang zweeft.
Uw goede oog moet zich dit werk toe keren,
het is gelijk de wereld woest en leeg.

..

Elk woord vernieuwt de stilte die het breekt.
Al wat geschiedt geschiedt nog voor het eerst.

Lezing 2: Handelingen 2: 1-13

Toen de Pinksterdag (=50e dag) aanbrak, waren zij allen bijeen op dezelfde plaats. Plotseling kwam er uit de hemel een geluid alsof er een geweldige wind opstak, en verspreidde zich door het huis, waar zij zaten. Er verscheen hun iets dat op vuur geleek en zich, in tongen verdeeld, op ieder van hen neerzette. Zij werden vervuld met de heilige geest en begonnen in vreemde talen te spreken al naar gelang de geest hen te vertolken gaf.

Er woonden toen in Jeruzalem vrome Joden uit alle landen ter wereld. Op het horen van dat geluid, stroomden zij in grote menigte samen, en ieder hoorde tot zijn verbazing hen in zijn eigen taal spreken. Zij waren buiten zichzelf en zeiden verwonderd: Dat zijn toch allen Gallileërs, die daar spreken? Hoe kan dan toch ieder zijn eigen moedertaal beluisteren? Wij komen uit Partië en Medië, Elam en Mesopotmië, Judea en Kappadocië, Pontus en Asia, Frygië en Pamfylië, Egypte en het gebied van Lybië bij Cyrene; er wonen er hier die afkomstig zijn uit Rome, Joden en proselieten, en afkomstig uit Kreta en Arabië. En toch horen wij hen in onze eigen taal Gods grote daden noemen. Ze stonden allen versteld, ze wisten niet wat ze ervan denken moesten, en zeiden tegen elkaar: Wat zou dat zijn? Maar anderen zeiden spottend: Die hebben teveel jonge wijn op.

Lezing 3 Fragment uit Awater (M.Nijhof)

Ik heb een man gezien. Hij heeft geen naam.
Geef hem ons aller vóórnaam bij elkaar.

...

Hij werkt op een kantoor, heet daar Awater.

...

Men zit als in een tempel aan een tafel.
Men schrijft Arabisch schrift met Italiaans.
In cijfers, dwarrelend als as omlaag,
rijzen kolommen van orakeltaal.

...

De schrijfmachine mijmert gekkepraat.
Lees maar, er staat niet wat er staat.
Er staat:

‘O moeder, nooit zult gij de bontjas dragen
waarvoor elk dubbeltje werd omgedraaid,
en niet meer ga ik op mijn vrije dagen
met een paar bloemen naar het hospitaal,
maar breng de rozen naar de Kerkhoflaan...’

Dit staat er, en Awater's strak gelaat
geeft roerloos zijn ontroering te verstaan.

Overweging

Het Pinksterverhaal uit Handelingen laat ons zien hoe de Geest zich uit in alle talen van de wereld. Mensen verstaan elkaar, spreken en horen. Zij communiceren met elkaar over Gods grote daden. Taal is een bijzonder fenomeen. Er zijn voorbeelden bekend van mensen die op hun sterfbed opeens in een vreemde taal gaan spreken. Ik maakte dat zelf ooit van dichtbij mee, anders had ik het niet geweten of geloofd. Een man die alleen Nederlands kende ging op de grens van zijn leven opeens in het Engels ging communiceren. Taal is een wonderlijk fenomeen en de grote dichters betreden dan ook een geheimzinnige ruimte, waar zij alleen zijn met het Woord: En God sprak: er zij Licht, en er was Licht...

Een heilige ruimte. Waar je je schoenen uit doet, je hoofd ontbloot...

Toch kan het wezenlijke nooit worden uitgedrukt. 'Elk woord vernieuwt de stilte die het breekt' ... 'Onze uitspraak, zwak en onbekwaam, kan zonder schennis U niet roemen'.

Er staat niet wat er staat...

Awater zit op kantoor. Arabische cijfers, Italiaanse termen als conto, bruto en netto staan er in keurige kolommen... gekkepraat. Het verdriet om het sterven van moeder, vader, kind, broer of zus, vriend of geliefde... dát is wat er echt staat. Zo is het met ons spreken en ons zwijgen.... Wie hoort ons daarin spreken over de grote daden Gods? Awater.... Dat zijn wij allemaal. We zitten op kantoor, we doen wat er gebeuren moet... En wij zitten hier. En spreken kerktaal.... Gekkepraat...er staat niet wat er staat.

'Geloven' is in onze cultuur een problematisch woord geworden. Vaak in combinatie met het woordje 'nog'. 'Geloof jij dat nog?' De mythen van het christelijke geloof lijken hun werking te verliezen. De macht van de kerken is afgenomen. De geloofstaal, de tale Kanaäns, is niet meer voor iedereen verstaanbaar. De grote dichters voelen dat misschien als eerste.

Het christelijk geloof lijkt wel achterhaald, of wordt alleen geaccepteerd als het zich vermomt in Aziatische of sjamanistische rituelen. Geloven in de voorzienigheid is breed verbreid, maar wordt niet in expliciet christelijke woorden uitgedrukt. Christelijke tegeltjeswijsheden doen ijverig de ronde, maar dan voorzien van een oude indiaan of een wijze boeddhistische monnik als auteur. Dat verstaan we tenminste.

Maar wat is dan geloven? We staan in een traditie, een cultuur, we spreken en zingen met elkaar. Misschien kun je de grote religieuze tradities nog het beste zien als een soort taal, waarin we met elkaar communiceren over het Heilige.

De stilte wordt vernieuwd door ieder woord die die stilte breekt.

Zoals iedere taal is ook de religieuze traditie vloeibaar en flexibel. We gebruiken leenwoorden, er komen voortdurend nieuwe woorden en begrippen bij, andere raken in onbruik. 'Vergeetwoorden' zijn er altijd.

Wij verstaan geen Middelnederlands, en toch is het Nederlands. Er zijn taalgroepen, en er zijn dialecten. Er is een grammatica en een syntaxis. Maar grammatica en syntaxis vallen niet samen met de taal. Het zijn de levende mensen die met behulp van de taal communiceren over wat voor hen belangrijk is. Taal staat nooit stil. Behalve als niemand meer spreekt.

De orthodoxie behoedt de grammatica en de syntaxis, de geloofsleer en de rituelen. Maar wat er zoal aan geloofsgoed gepreikt en vastgelegd is in de kerken valt niet samen met de christelijke traditie. Die is veel levender.

Misschien dat woordkunstenaars, en vooral de protestantse, hiermee worstelen. Zij verleggen immers de grenzen van de religieuze taal en komen daardoor voor hun gevoel terecht in een soort niemandsland... terwijl de toehoorder, de lezer of de zanger, hen duidelijk, ieder in hun eigen taal, hoort getuigen van de grote daden Gods

We spreken en beluisteren hier heilige woorden, in de tale Kanaäns.

Maar: er staat niet wat er staat:

er staat:

Er waart een ziekte rond, we mogen niet zingen.

Wie zijn er eenzaam gestorven, wie leven er nog?
Kunnen we elkaar ooit nog aanraken, kussen, knuffelen?
Komt er ooit een einde aan de afstand die we moeten bewaren?
Zullen we ooit weer samen gewoon het brood breken en de wijn delen?
Enzovoort.

We zoeken voor onze levensvragen, onze vreugde en ons verdriet een ruimte die groter is, en treden in het ondoorgrondelijke licht van onze oorsprong.

In zekere zin staan we daarbij in niemandsland. Maar juist daar horen we elkaar getuigen van Gods grote daden. Ieder in onze eigen, levende taal. We zijn hier niet alleen.

... al zullen er altijd mensen blijven schamperen: teveel zoete wijn gedronken...

Bij het joodse loofhuttenfeest, bouwen de mensen een hut, een soeka, met een schamele dakbedekking zodat de hemel zichtbaar blijft. Ook niet-joden kunnen worden uitgenodigd in de loofhut, om daar samen te spreken over Gods grote daden, ieder in zijn eigen taal. Samen in de woestijn, het niemandsland... Ontdaan van alle ballast

Een soeka-kinderliedje luidt: 'vier muurtjes en een dak van riet, meer is het niet meer is het niet'. Huub Oosterhuis dichtte naar aanleiding daarvan een geheimzinnig lied. Ontdaan van alle ballast, verontrustend en wonderschoon. Woestijn. De hemel zichtbaar....heilige grond.

Dat staat er.

Amen.

Vier muren en een dak van riet

Vier muren en een dak van riet
meer is het niet, meer is het niet
Vier muren en een dak van riet
meer is het niet, meer is het niet

Een roerdomp schuilend in het riet
meer ben ik niet, meer ben ik niet
En wie mij jaagt die vindt mij niet
en wie mij schiet die raakt mij niet

Drie muren rond een stengel riet
meer is het niet, meer is het niet
Drie muren rond een stengel riet
meer is het niet, meer is het niet

De Oostenwind die knakt mij niet
de westenwind verstrooit mij niet
en alle winden her en der
waaien mijn stengel niet omver
en geur en kleuren heb ik niet
ik buig, maar breken doe ik niet.

Twee muren van gevlochten riet
meer is het niet, meer is het niet
Twee muren van gevlochten riet
meer is het niet, meer is het niet

De wind waait door mijn biezen heen
en roept en huult door merg en been.

Wie daarom huult begrijpt het niet
wie bij mij schuilt die redt het niet
want geur en kleuren heb ik niet
en bijna breek ik en toch niet
ik heb een pluim die waait en wuift
en vreemde vogels overhuift

De vlammen sloegen in het riet
een muur die valt, meer is het niet
De vlammen sloegen in het riet
een muur die valt, meer is het niet

Wat stenen en geblakerd gras
een vogel smeulend in zijn as
de wind van west en oost en zuid
blaast alle vonken aan en uit.
Vier, drie, twee muren een, een, een
enkel de wind is om mij heen
maar wie mij haat die kent mij niet
en wie mij slaat die schendt mij niet.

Een pluim die waait, een vonk, een lied
meer is het niet, meer is het niet

Huub Oosterhuis

Voorbeden

Laten we zoeken naar de geest die ons doet leven en in beweging zet - in ons, buiten ons, waar dan ook- laten we bidden.

Wij bidden voor onszelf. Mogen wij uit ooit geklonken of geschreven woorden inspiratie putten, zin en nieuwe betekenis. Mogen we open staan voor wat daar staat en misschien niet staat: geest ontdekken achter en tussen letters en klanken. Ook morgen en daarna.

Dankbaar zijn wij voor het weer kunnen opstarten van onze vieringen en samenkomsten, een nieuwe fase van concrete gemeenschap.

Wij bidden voor diegenen die lijden aan de eenzaamheid die voor velen vastzit aan de maatregelen die onze gezondheid moeten beschermen.

Wij bidden voor diegenen wier bestaanszekerheid in gevaar komt door de economische doorwerking van alle maatregelen om het corona-virus te beteugelen.

Voor uitgeprocedeerde mensen. We zien de pogingen om hen bij te staan, hier en elders. We horen de noodklok die hulporganisaties luiden over de toestanden in vluchtelingenkampen in Griekenland en over de uitzichtloosheid waarin zelfs zij die daar verblijfsvergunningen kregen terecht blijken te komen. Wij bidden dat onze zorg om Corona ons deze mensen niet doet vergeten. Dankbaar zijn wij de voorgangers uit de Nederlandse kerken die zich inzetten om 500 alleenstaande kinderen op te laten vangen en voor de burgerlijke gemeentes die hen willen huisvesten. Wij bidden dat wij niet akkoord gaan met een politiek die ervoor kiest die 500 niet op te halen, omdat dat "geen structurele oplossing" zou zijn.

We bidden voor onze aarde.

Met schrik zien we de beelden van nog weer sneller smeltende ijskappen en opwarmende toendra's, van uitdrogende en vergiftigde natuur in ons eigen land. Dat dat vaak tot niet meer leidt dan een slappe aanpak vanuit de gevestigde orde en belangen, dreigt ons te verlammen.

Dankbaar zijn we daarom voor diegenen, jongeren voorop, die wel opstaan en blijven bonzen tegen de bierkaai van de status quo. Mogen wij wegen vinden om die inzet te blijven steunen.

Klampen wij ons vast aan elkaar. Bidden wij in stilte voor wat onszelf verder ter harte gaat en voor de voorbeden en intenties die vanmorgen in het voorbedenboek zijn neergelegd.....

Wek Uw kracht en kom ons bevrijden.

Zegen:

De Eeuwige moge voor u uitgaan
Als een licht op uw weg door het leven.

De Eeuwige moge naast u voortgaan
U beschermend met zijn armen.

Moge de Eeuwige achter u zijn
Wanneer gevaar in de rug u bedreigt.

Moge de Eeuwige onder u zijn –
Een veilig net, wanneer u mocht vallen.

De Eeuwige moge binnenin u zijn
Uw Trooster in dagen van droefenis

De Eeuwige moge rondom u zijn
Als een schild, een beschutting.

Moge de Eeuwige ook boven u zijn
Om u zijn zegen te geven